

Jana Kutnohorská

Výzkum v ošetrovatelství

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

doc. PhDr. Jana Kutnohorská, CSc.

VÝZKUM V OŠETŘOVATELSTVÍ

Recenzovali:

doc. MUDr. Ján Bielik, CSc.

© Grada Publishing, a.s., 2009

Cover Photo © fotobanka Profimedia.CZ s.r.o.

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 3810. publikaci

Odpovědný redaktor Mgr. Jitka Straková

Sazba a zlom Antonín Plicka

Počet stran 176

1. vydání, Praha 2009

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

Názvy produktů, firem apod. použité v této knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění ale nevyplývají pro autory ani pro nakladatelství žádné právní důsledky.

Všechna práva vyhrazena. Tato kniha ani její část nesmějí být žádným způsobem reprodukovány, ukládány či rozšiřovány bez písemného souhlasu nakladatelství.

ISBN 978-80-247-2713-4 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-6654-6 (elektronická verze ve formátu PDF)

© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

Úvod	9
1 Věda, výzkum, vědecký přístup	11
1.1 Věda	11
1.2 Metodologie vědy	12
1.3 Výzkum	12
1.3.1 Druhy výzkumu	13
1.4 Vědecký přístup	15
1.4.1 Zdroje lidského poznání	16
1.4.2 Teorie a empirie ve vědeckém poznání	17
2 Metody vědecké práce	19
2.1 Klasifikace metod vědecké práce	19
2.1.1 Kvantitativní vědecká metoda	21
2.1.2 Kvalitativní vědecká metoda	22
3 Postupy, procedury, techniky	29
3.1 Základní logické postupy	29
3.1.1 Analýza	29
3.1.2 Syntéza	30
3.1.3 Indukce	30
3.1.4 Dedukce	30
3.1.5 Analogie	31
3.1.6 Abdukce	31
3.2 Procedury	31
3.2.1 Statistická procedura	31
3.2.2 Monografická procedura	33
3.2.3 Experimentální procedura	34
3.2.4 Typologická procedura	34
3.2.5 Historická procedura	34
3.3 Techniky výzkumu	35
3.3.1 Pozorování	35
3.3.2 Popis	38
3.3.3 Srovnání	38
3.3.4 Rozhovor – interview	38
3.3.5 Dotazník	41

3.3.6	Anketa	42
3.3.7	Analýza dokumentů	42
3.3.8	Panelové šetření	44
3.3.9	Experiment	44
3.4	Techniky kladení otázek	45
4	Výzkumný proces a jeho fáze	49
4.1	Příprava výzkumu	49
4.2	Hypotézy	50
4.3	Zmapování terénu před zahájením výzkumu	52
4.3.1	Předvýzkum a orientační výzkum	53
4.3.2	Průzkum	53
4.3.3	Pilotní studie a pretest	54
4.4	Etapy výzkumné práce	54
4.4.1	Námět, výzkumný problém, výzkumná otázka	55
4.4.2	Dosavadní stav poznání – informace o problému ...	56
4.4.3	Předmět výzkumu	56
4.4.4	Zkoumaný soubor	56
4.4.5	Metody a techniky	57
4.4.6	Organizace výzkumu	57
4.4.7	Shromažďování a vyhodnocování získaných dat	57
4.4.8	Interpretace a prezentace výsledků	58
4.4.9	Výzkumná zpráva a využití výsledků výzkumu	59
5	Zakotvená teorie	61
5.1	Požadavky	61
5.2	Teoretická citlivost	62
5.2.1	Zdroje teoretické citlivosti	62
5.3	Vědecká důslednost	65
5.4	Kódování dat	66
5.4.1	Otevřené kódování	66
5.4.2	Axiální kódování	67
5.4.3	Selektivní kódování	68
5.5	Analýza a interpretace dat	68
5.6	Paradigmatický model	69
5.6.1	Definice termínů	70
5.7	Prezentace a diskuse dat	71
5.8	Závěr výzkumu	72

6 Využití verbálních dat	75
6.1 Metoda životního příběhu	75
6.2 Případová studie	76
6.2.1 Varianty případové studie	77
6.2.2 Charakteristika případové studie	77
6.3 Vědecký článek	80
7 Teoretická východiska výzkumu v ošetrovatelství	85
7.1 Struktura a obsah metaparadigmatu ošetrovatelství	85
7.1.1 Konceptuální modely v ošetrovatelství	87
7.1.2 Výzkumné myšlení v ošetrovatelství	88
7.2 Filozofické zdroje výzkumu v ošetrovatelství	89
7.2.1 Existencialismus	89
7.2.2 Hermeneutika	90
7.2.3 Fenomenologie	91
7.3 Holistické pojetí člověka	94
8 Etika výzkumu v ošetrovatelství	97
8.1 Etické principy výzkumu	98
8.2 Etické normy výzkumu v ošetrovatelství	101
8.3 Etické kodexy	102
8.4 Právní rámec výzkumu v ošetrovatelství	104
8.5 Zdravotní dokumentace a zákonná opatření	107
9 Specifika výzkumu v ošetrovatelství	109
9.1 Význam výzkumu v ošetrovatelství	109
9.2 Strategie výzkumu v ošetrovatelství	110
9.2.1 Priority výzkumu v ošetrovatelství pro 21. století	111
9.2.2 Dimenze výzkumu v ošetrovatelství	112
Přílohy	115
I. Schémata	117
Příloha 1: Schéma A – struktura pozorování	117
Příloha 2: Schéma B – závislosti mezi různými druhy pozorování	118
Příloha 3: Schéma C – kvalitativní analýza dat	119
II. Příklady	120
Příloha 4: Příklad otázek k polostandardizovanému rozhovoru	120

Příloha 5: Příklad dotazníku	122
Příloha 6: Příklad složitějšího dotazníku	124
Příloha 7: Příklad žádosti o provedení výzkumného šetření	130
Příloha 8: Příklad situační kazuistiky – přepis polostandardizovaného rozhovoru	131
III. Etické kodexy, doporučení a zákonná opatření	134
Příloha 9: Norimberský kodex (1947)	134
Příloha 10: Etické normy v ošetrovatelském povolání ...	135
Příloha 11: Úmluva o lidských právech a biomedicině Rady Evropy	139
Příloha 12: Doporučení Rady Evropy ke Strategii rozvoje výzkumu v ošetrovatelství	147
Příloha 13: Seznam českých norem k formální úpravě vědeckých prací (výběr)	149
Slovníček pojmů	151
Literatura	155
Odborné časopisy – výběr	161
Rejstřík	169

Úvod

Jednou z největších překážek uskutečnění výzkumu ve zdravotnictví, včetně ošetrovatelství, při používání vědeckého paradigmatu¹, je komplexita hlavního předmětu výzkumu, to je člověka, jeho chování a postoje. Pro výzkum v ošetrovatelství je specifické to, že je nutno sledovat proces. Začátek výzkumu je stejně důležitý jako výsledek. To je nejdůležitější paradigma výzkumu v ošetrovatelství. Důležitým cílem vědy je porozumět fenoménům. Snaha o získání vědomostí však není zaměřená na jednotlivé případy nebo situace, ale především na zevšeobecnění chápání fenoménů a jejich vzájemného vztahu.

Teorie výzkumu ošetrovatelství má ještě mnoho bílých míst a nezodpovězených otázek, které čekají na další teoretické vysvětlení. Ošetrovatelství prochází změnami, které směřují ke komplexní individualizované ošetrovatelské péči, a ta člověka chápe a akceptuje jako celistvou osobnost v biologických, psychických, sociálních, kulturních i ekonomických dimenzích. Naplnění těchto filozofických a společenských požadavků nutí ošetrovatelskou profesi hledat nové zdroje poznání.² V ošetrovatelství se postupně zvyšuje využití vědeckého přístupu s cílem rozšířit poznatky z oblasti teorie a praxe ošetrovatelství. Ve zdravotnickém výzkumu včetně ošetrovatelského bychom měli vždy dbát na holistický přístup k člověku, tj. na biologicko-psycho-sociální jednotu. Ošetrovatelství jako mladá společenskovední disciplína přebírá mnohé z metodologie psychologie a sociologie.

V ošetrovatelství dáváme přednost kvalitativnímu výzkumu, a to zejména z toho důvodu, že nám jde o postižení prožívání nemoci pacientem, o jeho vnímání vlastního stavu, pochopení jeho pocitů. Od sestry se očekává také empatický přístup a znalost pacientova stavu. V ošetrovatelských výzkumech je množství problémů, které se obtížně kvantitativně zkoumají, protože musíme brát v úvahu takový komplex psychologických funkcí, jako jsou bolest, strach, beznaděj, uvědomování si konce života, víra, úzkost, motivace a radost. To ovšem neznamená, že by výzkum v ošetrovatelství nepracoval s kvantitativními metodami. Ty mají ve výzkumu v ošetrovatelství také své místo a význam.

¹ Paradigma: Souhrn všech pojetí vědní disciplíny v určitém časovém úseku.

² Farkašová, 2006, s. 9

Ovšem vzhledem k tomu, že techniky kvantitativních metod jsou dnes již tak vysoce specializované, že statistickou techniku sestry-badatelky zadávají odborníkům na statistiku, není tomu věnována detailní pozornost, protože je to záležitost již odborně statistická.

Výzkum v ošetrovatelství umožňuje sestrám zkoumat a kriticky hodnotit zavedené postupy, stejně jako zkoumat efektivitu a hodnotu postupů nových nebo navrhovaných. Výsledky výzkumu mohou ovlivňovat jak vzdělání sester, tak ošetrovatelskou praxi. Vysokoškolsky vzdělaná sestra by měla být schopna vědecké práce, a tak zlepšovat kvalitu ošetrovatelské péče.

Sestra by měla být schopna:

- Potřebu výzkumu chápat jako součást své odborné myšlenkové výbavy.
- Kriticky hodnotit užívané stereotypy ošetrovatelské péče a hledat způsoby jejího neustálého zlepšování.
- Formulovat výzkumné otázky.
- Provádět výzkum.
- Aplikovat výsledky výzkumu do praxe.
- Mít potřebu kontinuálního celoživotního vzdělávání.

Je nutno si stále uvědomovat, že veškeré znalosti, ať již získané výzkumem, vzděláním, nebo zkušeností, jsou částečně omezené a dočasné, o každém předmětu je možné se dozvědět něco nového a to, co považujeme za „pravdu“, se může s novým poznáním měnit.

Tato kniha je primárně didaktická a měla by sloužit jako vysokoškolská učebnice studentům zdravotnických nelékařských studijních oborů. Je však možné ji využít i v praxi tam, kde je snaha provádět výzkumnou činnost ve zdravotnických nelékařských oborech.

1 Věda, výzkum, vědecký přístup

Pojem „věda“ zahrnuje velké množství oborů a disciplín, které se od sebe výrazně liší jak předmětem svého zkoumání, tak svou metodologií. Jestliže přesto hovoříme o obecném pojmu vědy, znamená to, že existují některé základní znaky, které jsou všem oborům společné a ze kterých vycházejí obecné definice vědy.

1.1 Věda

Vědecká činnost je chápána velmi široce. Je to oblast výzkumné činnosti směřující k vytváření nových poznatků o přírodě, společnosti a myšlení a zahrnující všechny podmínky a momenty tohoto vytváření – vědce a jejich znalosti a schopnosti, kvalifikaci a zkušenosti, dělbu a kooperaci vědecké práce, vědecké ústavy, experimentální a vědecká zařízení, metody vědecko-výzkumné práce, pojmový a kategoriální aparát, systém vědecké informace a rovněž veškeré existující poznatky, které jsou předpokladem, prostředkem nebo výsledkem vědecké činnosti. Tyto výsledky mohou být rovněž jednou z forem společenského vědění. Věda představuje ucelenou soustavu zahrnující historicky se měnící vzájemný vztah součástí: nauky o přírodě a společnosti, filozofie a matematických věd, metody a teorie, teoretických a aplikovaných výzkumů.

Studiem funkcí a rozvoje vědy jako komplexního procesu využívání filozofických, sociologických a psychologických metod se zabývá věda o vědě. Jejím cílem je odhalit způsoby a kritéria racionálního využívání vědy v moderní společnosti. Věda o vědě studuje problémy organizace vědecké činnosti, řízení vědy, vědecko-technických prognóz, reprodukce a využívání vědeckých kádrů.

■ Definice vědy

Věda je proces získávání nových poznatků; do definice vědy náleží rovněž způsob získávání nových poznatků. Existuje několik definic vědy, záleží na úhlu pohledu a na preferenci určité části vědeckého poznání:

- Věda je zvláštní činnost duševního i fyzického rázu vyznačující se vědeckou metodologií, racionálností a úsilím o aplikovatelnost výsledků v praxi.

- Věda podává odůvodněný systém výpovědí, který se skládá z vědeckých explanací a verifikací a je časově proměnný s narůstající úrovní poznání.
- Věda je sociální jev, jehož prostřednictvím získává společnost (člověk) kontrolu nad okolím i sebou samým.
- Věda zkoumá a zobecňuje metody výstavby vědeckého poznání a metody, jejichž pomocí se rozšiřuje poznání, získávají se nové poznatky.

1.2 Metodologie vědy

Metodologie vědy je filozofickou disciplínou. V tomto smyslu je filozofie obecnou teorií poznání objektivní reality chápané jako celek. Svět je chápán jako poznatelný, materiální, neobyčejně složitý a jednotně souvislý celek, jehož jednota a kvalitativní mnohostrannost jsou neoddělitelné. Princip jednoty (celistvosti) světa je zobecněním vzájemné souvislosti a jevů, souvislosti strukturní i genetické a na základě tohoto zobecnění představuje jednotné vědecké vysvětlení všech jevů a věcí v přírodě a společnosti. Neexistuje žádná část reality, kterou bychom mohli považovat za zcela izolovanou od ostatní reality, bez jakékoli souvislosti s ní.

Metodologie je souhrn badatelských postupů používaných v určitém vědeckém přístupu (např. metodologie ošetrovatelství, metodologie sociologie, metodologie historie atd.); učení o metodě vědeckého poznání a přetváření světa; teorie vědeckého poznání. Studuje poznávací procesy, které vznikají ve vědě; studuje metody a formy vědeckého poznání. Metodologie se bezprostředně vztahuje k jednotlivým vědám i celkovému souhrnu věd, je částí vědy o vědě v tom smyslu, že učí gnozeologické (poznávací) stránce vědy.

1.3 Výzkum

Výzkum je soubor koordinovaných činností, které přinesou nové poznatky. V každodenní práci i v životě se snažíme logicky zdůvodnit naše zkušenosti, pochopit pravidla vývoje organismů, chování skupin i jednotlivců a předpovědět budoucí situace. Vědecký výzkum se podobně snaží porozumět, vysvětlit, předpovědět a přezkoumat jednotlivé fenomény (v ošetrovatelství smysly pozorovatelný příznak nemoci).

Teoretická základna každého oboru, každé vědní disciplíny se vytváří a rozšiřuje výzkumem, který znamená hledání poznatků, odhalování dosud neznámých souvislostí a příčin jejich existence. Například výzkum v ošetrovatelství přispívá k rozvoji teorie a vědecké základny informací o ošetrovatelství, pomáhá aplikovat teoretické poznatky na potřeby praxe. Vědecké zkoumání je mnohoetapový proces různých činností, které mají zajistit objektivní, důkladné a vyčerpávající poznání určitého fragmentu přírodní, společenské nebo kulturní reality.

Podpora výzkumu je projevem vzdělanosti a kulturní úrovně státu. Za vytváření legislativních a finančních podmínek pro rozvoj výzkumu a vývoje a za účelné uspořádání výkonu státní správy v této oblasti odpovídá stát. Ve všech těchto otázkách plní důležitou úlohu odborný a poradní orgán vlády Rada vlády České republiky pro výzkum a vývoj. Stát zaručuje svobodu vědeckého bádání, zároveň však musí vytvářet takový rámec zákonů a dalších předpisů, který by rozvoj vědy a techniky podpořil.

1.3.1 Druhy výzkumu

Všeobecně mohou být výzkumy:

- **Separáční** – Člověk a prostředí se oddělují.
- **Relativní** – Člověk a prostředí mají společnou část, což se při výzkumu bere v úvahu.
- **Systémové** – Člověk je celkem v prostředí své tvořivé aktivity a výzkum to zohledňuje.³

Ve zdravotnictví má výzkumná práce dlouholetou tradici. Provádějí se zpravidla následující druhy výzkumu:

- **Základní výzkum** – Orientuje se na řešení klíčových teoretických problémů. Usiluje o hlubší odhalení vnitřní povahy jevů a o objasnění jejich příčin s cílem obohatit dosavadní vědění. Základní výzkum má za cíl rozšířit bázi poznatků z dané oblasti.⁴
- **Aplikovaný výzkum** – Vzniká z potřeby zkoumat či řešit praktický problém, případně získat informace o problémovém jevu. Jde o činnost, která staví do popředí využití teoretických výsledků v konkrétních podmínkách praxe. Cílem je hledat cesty a způsoby, jak využít

³ Juszczyk, 2003, s. 16

⁴ Bártlová, Hnilicová, 2000, s. 16

vědecké poznatky získané základním výzkumem. V ošetrovatelství zahrnuje aplikovaný výzkum nejen studie zaměřené na řešení praktických problémů a ošetrovatelského rozhodování, ale také na klinické pokusy zaměřené na rozvoj a vyhodnocování nového programu, produktu, metody nebo postupu. Aplikovaný výzkum se zaměřuje na objasnění a řešení momentálních problémů v praxi.

- **Klinický výzkum** – Předmětem klinického výzkumu je nemocný člověk. Cílem je objasnění příčin nemoci, klasifikace a rozlišení chorobných jednotek, ověření nových terapeutických látek a prostředků atd.
- **Metodologický výzkum** – Cílem metodologického výzkumu je ověřovat stávající metody vědecké práce a hledat nové metody a techniky, vhodnost jejich použití pro různé druhy výzkumů, zjišťovat jejich spolehlivost atd.⁵

Kromě výzkumu základního, aplikovaného a metodologického lze výzkum dále dělit podle různých kritérií. Podle toho, zda při výzkumu určitého jevu zkoumáme všechny jeho stránky a znaky nebo pouze některé, rozeznáváme výzkum komplexní a výzkum parciální neboli částečný. Pokud se komplexní výzkum týká jen jednoho předmětu, například určité nemocnice, oddělení, jednoho pacienta apod., hovoříme o výzkumu monografickém apod.

- **Komplexní výzkum** – Při výzkumu určitého jevu zkoumáme všechny jeho stránky a znaky.
- **Parciální neboli částečný výzkum** – V rámci výzkumu zkoumáme pouze některé jevy.
- **Monografický výzkum** – Jde v podstatě o komplexní výzkum, který se týká jen jednoho předmětu.⁶

V souvislosti s okolnostmi, jakým způsobem nebo při jaké příležitosti dochází k realizaci výzkumu, lze provádět jeho další členění, například:

- **Výzkum nebo průzkum individuální** – Výzkumník pracuje sám.
- **Výzkum skupinový (týmový)** – Do výzkumné problematiky se zapojuje větší či menší skupina výzkumníků.

---

⁵ Tamtéž

⁶ Tamtéž

- **Výzkum zkušební** – Je označován jako předvýzkum, tedy výzkum, který slouží na ověřování vhodnosti a validity výzkumné metodiky.
- **Výzkum experimentální** – Slouží na pokusné zjišťování působení určitých faktorů v přesně vymezeném procesu.
- **Výzkum komparativní** – Na základě výsledků z minimálně dvou výzkumů je provedena komparace (porovnání) získaných údajů a na tomto základě lze dospět k novým poznatkům. Takové výzkumy jsou zvláště významné při mezinárodní spolupráci v různých oblastech výzkumu.⁷

1.4 Vědecký přístup

Vědecký přístup bádání souvisí se všeobecnou formou uspořádaných metod, procedur (tj. postupů) a technik, používaných na získání validních a užitečných informací. Vědecký přístup je vlastně způsob řešení problémů nebo také systém získávání poznatků.

Při aplikaci vědeckého přístupu k problematice ošetrovatelství existují mnohá omezení, která je třeba připomenout, aby nebyl vědecký výzkum pokládán za neomylný. Některá omezení jsou společná pro všechny vědecké pracovníky, jiná převládají více ve společenských disciplínách (např. v psychologii, sociologii), s nimiž se výzkum ošetrovatelství často prolíná.

Všeobecná omezení výzkumu:

- Dokonale navržené a uskutečněné výzkumy jsou nedosažitelné.
- Ve skutečnosti má každý výzkum několik „trhlin“.
- Ke každé výzkumné práci se dá přistoupit mnoha různými způsoby.
- Výzkumník se musí rozhodnout, jak bude postupovat.
- Nejlepší metody jsou často velmi drahé a časově náročné.
- Každý výzkum přispívá k rozšíření již akumulovaného (nahromaděného) poznání.

---

⁷ Bártlová, Hnilicová, 2000, s. 17

1.4.1 Zdroje lidského poznání

Lidské poznání vychází z různých zdrojů. Nejčastějšími zdroji poznání jsou:

- metoda tradice
- metoda zkušenosti
- metoda logického uvažování
- metoda pokusů a omylů
- metoda vědeckého přístupu⁸

■ Metoda tradice

Tradice je do jisté míry zdrojem poznání. Její význam spočívá v tom, že se od každého jednotlivce nevyžaduje znovu objevovat a zkoumat svět od jeho prvopočátku. Tradice a zvyklosti zjednodušují komunikaci poskytováním všeobecné základny akceptovaných pravd. Tradice však mohou způsobit také určité problémy v oblasti lidského poznání, pokud na nich nekriticky lpíme. Je samozřejmé, že tradice svojí podstatou mohou zasahovat do schopnosti vnímat různé alternativy.

■ Metoda zkušenosti

Vlastní zkušenosti jsou pro nás zdrojem poznání. Schopnost zevšeobecňovat, rozpoznávat pravidelnost jevů a schopnost předvídat souvislosti na základě pozorování jsou důležitými charakteristikami lidského jednání. Zkušenosti jsou užitečné, ale mají svá omezení. Vymezení zkušeností jako zdroje poznání spočívá ve skutečnosti, že objektivní realita je vnímána dvěma jednotlivci rozdílně. Kdo z nich má však blíže pravdě?

V každé oblasti naší společnosti jsou „odborníci“ nebo lidé se specifickou kvalifikací. Neustále rozhodujeme o věcech, s nimiž jsme neměli přímé zkušenosti, a proto se zdá přirozené důvěřovat úsudku lidí, jejichž názory jsou na základě jejich vzdělání a zkušeností směrodatné. Ani odborníci jako zdroj poznání nejsou však neomylní. Pokud jsou jejich expertizy založené na osobních zkušenostech tak jako tradice, potom je jejich poznání potřeba považovat za nezpochybnitelné, případně dostatečně hodnověrné v daném čase.

---

⁸ Farkašová, 2006, s. 15

■ **Metoda logického uvažování**

Řešení mnoha složitých problémů je výsledkem logického myšlení. Logické myšlení jako metoda poznání spojuje zkušenosti, naše intelektuální schopnosti a formální systémy myšlení.

Rozlišujeme induktivní a deduktivní uvažování. Obě metody jsou užitečné jako způsob chápání podstaty a organizace fenoménu a obě sehrávají úlohu při vědeckém přístupu.

■ **Metoda pokusů a omylů**

V blízkém vztahu ke zkušenosti jsou testy a omyly. Při tomto přístupu se úspěšně zkoumají všechny alternativy, dokud se nenajde odpověď na nové otázky a řešení problémů. Metodu pokusů a omylů zkoušíme občas všichni v osobním životě i v zaměstnání. Je prakticky nemožné se omylům vyhnout. Tato metoda by mohla mít praktický význam při potvrzování vědomostí, ale mnohokrát selže a je často neefektivní.

■ **Metoda vědeckého přístupu**

Metoda vědeckého přístupu je pokládána za nejvyšší formu lidského poznání. Vědecký přístup se od ostatních zdrojů a metod poznání liší tím, že podléhá sebehodnocení, kontrole, což však neznamená, že může vyřešit všechny problémy nebo že se badatelé nemohou dopustit chyb.⁹

1.4.2 Teorie a empirie ve vědeckém poznání

■ **Teorie**

Teorie z řeckého theoria = bádání, zkoumání.

Pojem teorie se užívá v několika významech: jednak k odlišení teorie od praxe, jednak jako protiklad hypotézy. Teorie se liší od praxe, neboť je duševní, myšlenkovou kopií, odrazem a reprodukcí reálného života. Zároveň je pevně spjata s praxí, která vytyčuje poznání nové úkoly a vyžaduje jejich řešení. Praxe a její výsledky se ve zobecněné podobě stávají organickým prvkem každé teorie.

Každá teorie má složitou strukturu. K teoretické úrovni vztahuje se všechny druhy a metody poznávací činnosti a způsoby organizace poznatků, které umožňují vytvoření, stavbu a rozpracování vědecké teorie. Patří sem tedy teorie a její složky, k nimž náležejí vědecké

⁹ Tamtéž, s. 16

abstrakce, idealizace, teoretické modely, vědecké zákony a jejich různé formulace, vědecké domněnky a hypotézy, různé operace s vědeckými abstrakcemi a výstavba teorií.

■ Empirie

Empirie (empirismus) z řeckého empiria = zkušenost.

Podle empirismu je veškeré poznání založeno na zkušenosti, je produktem zkušeností. Uvnitř empirismu existuje řada směrů.

K empirické úrovni vztahujeme postupy a metody a také formy vědeckého poznání, které se bezprostředně vztahují k vědecké praxi. Patří sem vědecká pozorování, různé formy reálného vědeckého experimentu, tj. experimenty na hmotných modelech, popis získaných výsledků, a dále vědecká fakta a jejich třídění a systematizace.

Při empirickém šetření musíme mít na paměti, že pozorování společenských jevů je velmi složité:

- Jednotlivá fakta o sociální skutečnosti mají platnost jevu tehdy, jsou-li zařazena do širších teoretických koncepcí. Výzkum nereprodukuje přímo skutečnost, ale odpovídá na otázky, které mu výzkumník/badatel o sociální skutečnosti klade.
- Každé poznání vysvětluje pouze určitou část nebo stránku společenské skutečnosti, nikoliv skutečnost celou.

ZÁVĚR

Pod pojmem výzkum rozumíme tvůrčí poznávací činnost v oblasti jakéhokoliv vědního oboru (tedy i ošetrovatelství, porodní asistence, fyzioterapie, sociologie ve zdravotnictví apod.) směřující k odhalení vlastností, příčin a podmínek jednotlivých zákonitostí konkrétních jevů (v přírodě a lidské společnosti). Každý zdravotník by měl mít výzkumné myšlení a kriticky hodnotit zaběhané stereotypy práce, umět je vyhodnotit a přinášet nové poznatky získané výzkumem do praxe. K tomu by měl mít dostatečnou teoretickou výbavu o teorii výzkumu a postupech výzkumné práce.

Od sestry a ostatních pracovníků nelékařských zdravotnických profesí se očekává, že budou tvůrčím způsobem přistupovat ke své profesi a rozvíjet ji formou výzkumu.

2 Metody vědecké práce

Metoda z řeckého methodos, doslovně cesta k něčemu.

Metoda v nejobecnějším významu znamená způsob dosažení cíle, určitým způsobem uspořádaná činnost. Vědomé používání vědecky zdůvodněných metod je nejdůležitější podmínkou pro získání nových poznatků. V širokém pojetí ji lze vymezit jako návod, způsob a cestu, jak něco určitého poznat, zhotovit či něčeho docílit. Je základem každé vědecké práce, neboť představuje uspořádání základních logických postupů do určitého systému.

Vědecká metoda je konceptuální prostředek, který vypracovali a využívají vědci za účelem objevení, poznání a analýzy jevů. Je to určitý opakovatelný způsob řešení nějakého (vědeckého) problému. Vymezuje opakovatelný způsob shromažďování informací určitého typu, které jsou potřebné pro řešení daného výzkumného problému. Důležitou složkou metody, nikoliv však jedinou, jsou techniky výzkumu. Metoda je nerozlučně spojena s teorií. Existují speciální metody konkrétních věd, protože každá věda zkoumá své specifické předměty.

Celý proces vědeckého poznání, objektivního objevování přírodních nebo společenských zákonitostí, má v zásadě dvě etapy: 1) získávání poznatků, 2) jejich zhodnocení za účelem zevšeobecnění.

Vědecká metoda je základní způsob shromažďování nebo analýzy údajů. Vytyčuje stejné zásady pro všechny vědní obory. V tomto smyslu mluvíme o obecných metodách. V jednotlivých oborech, jako např. v ošetrovatelství, dochází však podle potřeb daného oboru k jejich modifikacím.

Výběr vhodné výzkumné metody závisí ve velké míře na podstatě výzkumného problému, ale do určité míry také na stupni osobního výběru a filozofii výzkumníka. Problém předmětu v ošetrovatelském výzkumu se může vymezit jako používání širokého spektra vhodných metod.

2.1 Klasifikace metod vědecké práce

Podle zvolené metody se výzkum dělí na:

- kvalitativní výzkum
- kvantitativní výzkum

Rozdíly mezi kvalitativními a kvantitativními metodami se někdy zveličují. Kvalitativní i kvantitativní výzkum má svou sílu a omezení, ale oba mají v ošetrovatelském výzkumu důležitou úlohu.

Metody kvantitativní a kvalitativní bývají mnohdy kladeny do ostřejšího protikladu. Ve skutečnosti se jedná o rozpor do velké míry umělý. Potřebné jsou obě cesty a jde o to, zda je dokážeme používat přiměřeně a ve shodě s vytyčeným cílem výzkumu. Zda dokážeme předem jasné stanovit, jaká data budeme shromažďovat, zda jejich volbu dokážeme zdůvodnit a získané poznatky přiměřeně zobecnit, odvodit důsledky pro prevenci či pro budoucí predikci. Prakticky všechny studie, které pracují s nominálními daty, lze chápat jako studie kvalitativní.¹⁰

Kvantitativní výzkumy doplňují a obohacují výzkumy kvalitativní a naopak, a to i přes to, že je mezi nimi podstatný rozdíl. Kvalitativní a kvantitativní výzkumy si nekonkurují, ale vzájemně se doplňují. Obě metody výzkumu jsou rovnoprávné. Jádrem kvantitativního výzkumu jsou sestavy pečlivě zpracovaných čísel ve formě tabulek a diagramů. Závěry kvalitativního výzkumu jsou specifickým vyprávěním (narrativní postup) o myšlenkách a činech zkoumaných osob nebo skupin. Badatel se neskrývá za neosobní jazyk, ale otevřeně hovoří o svých respondentech, navazování kontaktu s nimi, interpretačních myšlenkách, dojmech a hodnoceních.¹¹

Kvalitativní a kvantitativní metody lze kombinovat. Tyto dva typy přístupů se mohou efektivně používat ve stejném výzkumném projektu. Většina badatelů však upřednostňuje jeden z těchto dvou přístupů, tj. buď kvalitativní, nebo kvantitativní. Pokud při zpracování dat chceme použít kombinaci kvalitativního a kvantitativního přístupu, nejdříve si musíme ujasnit jejich vzájemný vztah, což předpokládá, že nejprve vymezíme, co je podstatou kvantitativního a kvalitativního přístupu z pohledu studované problematiky. Důraz při odlišení kvalitativního výzkumu od kvantitativního se klade na ústřední otázku, jak získávat validní data a jak z nich vyvozovat věrohodné závěry bez použití měření.¹²

V ošetrovatelství upřednostňujeme kvalitativní vědeckou metodu, což vychází z holistického přístupu k člověku, tj. vnímat ho v jeho bio-psycho-sociální jednotě. To ovšem neznamená, že nepracuje s kvantitativními metodami.

---

¹⁰ Břicháček, Havlínová, 2005, s. 37

¹¹ Juszczak, 2003, s. 124–125

¹² Miovský, 2005, s. 22